

נושא העבודה

הפרת חובת נישואין

תאריך: ינואר 2017

העבודה מוגשת בחסות העמותה של נוער שוחר משפט עברי

הקדמה אישית

נושא הפרת חובת הנישואין הוא נושא ייחודי ומעניין מאוד, בעיקר בגלל שיש בו בעיתיות מסוימת.

מה שמעניין אותי מאוד זה לדעת מהו מקור המסקנות והקביעות המשפטיות בקשר להבטחת הנישואין, החל מהמקורות התנ"כיים המדברים על כך, מחכמי תלמוד, מרבנים, מראשוני ואחרוני חכמי התורה שדנו בכך, וממקרים שונים במשפט העברי.

בנוסף, יש פסקי דין במשפט הישראלי העוסקים בהפרת הבטחת הנישואין, ומפסקי דין הקשורים לנושא.

סקרן אותי מאוד להבין איך סוגיות מורכבות בקשר לחובת הנישואין (לדוג' מה היה מצב היחסים בין בני הזוג בזמן ההבטחה, איך יודעים האם הובטחה בכלל, מה בדיוק הובטח ובאיזה צורה ועיתוי הובטחה החובה, וישנן עוד סוגיות רבות) נפתרות, ועל פי איזה סוגי ראיות ועדויות ניתן לפסוק קביעות בעניין בעייתי זה, למשל: מה בדיוק נחשב חובת נישואין (האם דיבור בהומור על נישואין בין בני הזוג, לעיתים ללא כוונה אמיתית המביעה רצון להתחתן – נחשבת כהבטחת נישואין? או שמא רק הצעה כנה של אחד מבני הזוג לבן הזוג השני, מתוך רצון אמיתי לקיום נישואין נחשבת כהבטחה?).

כדי לענות על השאלות המורכבות הללו, בחרתי בנושא "הפרת חובת נישואין" בתור הנושא לעבודת החקר שלי, חיפשתי מידע במאמרים, פסקי דין ואתרים רבים – על מנת להציג את עבודת החקר שתובא לפניכם. אני מודה לקב"ה שנתן לי את הכוח הדרוש להכין עבודה זאת.

תוכן העניינים

2	הקדמה אישית	פרק ראשון
4	מבוא	פרק שני
5	הפרת הבטחת נישואין במשפט העברי	פרק שלישי

11	הפרת הבטחת נישואין במשפט הישראלי	פרק רביעי
17	השוואה בין המשפט העברי לישראלי	פרק חמישי
19	סיכום	פרק שישי
21		ביבליוגרפיה

מבוא

עבודה זאת תחקור את הנושא "הפרת חובת נישואין" לפי המשפט העברי והישראלי, כדי להבין את מהות החובה וכל העניינים הנוגעים בהפרתה ואת התוצאות הבאות בעקבות הפרת החובה. בעבודה אחקור את הנושא במשפט העברי ובמשפט הישראלי ואמצא את המקרים אשר חולקים זה על זה, ואת מקרי ההסכמה ביניהן. בנוסף, בעבודתי אבחן את העניינים הדומים ואת ההבדלים שבין הבטחת הנישואין לבין הסכמים בנושאים שונים (כדוג' הסכם ממון) מבחינות רבות- גמירות הדעת

הדרושה לשם קיום ההסכם, תוקף ההסכם, האפשרויות לביטולו (אם בכלל), העונש של האדם המפר את חובת נישואין ומקרים בהם הבטחת הנישואין מתבטלת. בעבודתי אביא את המקורות לחובת הנישואין ובהפרתה, הלכות, את דעותיהם של גדולי הפוסקים, פסקי דין העוסקים בנושא וכו'. זאת ועוד, אביא את ההגבלות שמטילים במשפט העברי על מנת למנוע מצב בו חובת נישואין מופרת ואת הדעות השונות במשפט הישראלי לגבי הפרת חובת נישואין.

הפרת חובת נישואין במשפט העברי

ראשית עלינו לבחון את המקרים שעוסקים בנושא "חובת הפרת נישואין" במקורות הראשוניים ביותר המהווים את בסיס הנושא – התנ"ך. המקרה הראשון במקרא בו מוזכר הנושא הנ"ל נמצא בפרשת ויצא¹. מסופר על יעקב שהשתעבד ללבן, דודו, במשך שבע שנים בעבור רחל, בתו הצעירה של לבן, יעקב מדגיש שהוא מתכוון לרחל, ביתו הצעירה, ולא ללאה, אך למרות זאת בתום התקופה

1 ראה להלן בראשית ויצא כ"ט.

לבן מרמה את יעקב ונותן לו את לאה במקום רחל, ויעקב מתוודע לכך רק בבוקר המחרת, כפי שכתוב: " ויהי בערב ויקח את לאה בתו ויבא אתה אליו ויבא אליה...ויהי בבוקר והנה היא לאה ויאמר אל לבן מה זאת עשית לי הלא ברחל עבדתיך ולמה רימיתני" ולבן עונה לו "ויאמר לבן: לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה".² לבן מוכן לתת ליעקב גם את רחל לאישה, אבל לשם כך על יעקב להשתעבד שבע שנים נוספות ורק בסיומן יוכל יעקב לשאת גם את רחל לאישה. למרות שהדבר מפורש כבר במקרא המקורות התנאיים והאמוראיים מיעטו לעסוק בסוגיה זו ואין לפנינו אלא מקורות מתקופת הראשונים ואילך.

תוקפו של הסכם הנישואין

לפני הכל, עלינו לבדוק את תוקפו של הסכם הבטחת הנישואין לפי עקרונות המשפט העברי, שכן הוא הסכם שונה בתכליתו מהסכמים הנקבעים בנושאים אחרים(כמו הסכם על רכוש), ונשאלת השאלה האם יש תוקף להסכם שבו מתחייבים שני הצדדים להינשא זה לזה, אך אחד מן הצדדים ביטלו לפני סיום השלמתו – כמו שקרה בהסכם של לבן ויעקב. אנו למדים מהסיפור על לבן ויעקב שעיקר הבעייתיות בהסכם חובת הנישואין הוא בגמירות הדעת של שני הצדדים לממש את ההסכם.

2 ראה להלן בראשית ויצא כ"ט פסוקים כה'-כו'

במקרה הזה לבן ויעקב התחייבו לבצע את הנישואין בעתיד הרחוק, מבחינת יעקב כאשר יסיים את תקופת שבע שנות עבודתו הוא יינשא לרחל, אבל מבחינת לבן יעקב יינשא לרחל אחרי שיינשא ללאה כיוון שהיא הבכורה.

דעה התומכת בבעייתיות של גמירות הדעת בהסכם הנישואין היא שלחכמי הלכה בימי הביניים, במיוחד חכמים מספרד וצפון אפריקה, חששו שמא התחייבותם העתידית של המתקשרים בהסכם הנישואין פגומה בפגם חמור של "קניין דברים", כיוון שתוכן ההתחייבות אינו ממוני, אלא הצדדים מתחייבים רק לעשיית פעולה בעתיד- להתחתן³.

לכן, מכיוון שלטענת פוסקים רבים אין בהתחייבות לנישואים גמירות דעת – הם אינם נותנים לה תוקף כלל וכלל. לפי דעות אלו אנו למדים שלדעתם אין תוקף להסכם נישואין ומכאן שאין שום בעיה להפר אותו.

הפיתרון להגעה לגמירות דעת

הפוסקים פתרו את בעיית ההגעה לגמירות הדעת בעזרת הוספת סעיף ממוני (התניה) להסכם הנישואין, לפיו כל צד בהסכם מתחייב לשלם סכום מסוים של כסף שנקבע מראש במידה ויסרב להתחתן עם בן זוגו ולא יעמוד בהתחייבות להינשא לצד השני. סכום ההתניה יקבע לפי שני ראשי הנזק צער ובושת,

צער-פיצוי בגן נזק נפשי מוכח שנגרם לניזוק.⁴

בושת- פיצוי בגן הבושה שנגרמה לניזוק, זהו פיצוי סובייקטיבי, כלומר הוא משתנה

3 ראה א' ורהפטיג, "ההתחייבות-תוקפה, אופיה וסוגיה" עמ' 191-200; שו"ת חתם סופר, חלק ד, אבן העזר (ניו-יורק, תשי"ח), סימן קה.
4 ראה אתר ויקישיביה, תחת השם "חובל".

בהתאם למעמדו ולכבודו של הניזוק.⁵

זאת אומרת שבמקרה זה של "הפרת חובת נישואין", המפר יצטרך לפצות את בן זוגו על גרימת נזק ממשי- כל הוצאה שהוצאה בגלל הנישואים המובטחים. ועל גרימת נזק בעד הצער הנפשי – על הבושה שנגרמה לצד הנפגע עקב ביטול התחייבות הנישואים.⁶

בזכות הסעיף הנוסף, הופכת התחייבות הנישואין העתידית להסכם הכולל התחייבות נוספת בהווה – התחייבת ממונית לתשלום סכום כסף במקרה שאחד הצדדים יפגע, יתבייש ויצטער כתוצאה מביטולה ומהפרתה של הבטחת הנישואין.⁷

ההתחייבות הממונית לא רק שתיקנה את הפגם של גמירות הדעת בהסכם הנישואין, אלא שירתה גם מטרה חברתית חשובה, כפי שכתב א' גרוסמן⁸: "חכמים העדיפו לאחד את האירוסין והקידושין ולהוסיף טקס 'חילוני' [=שידוכין] שבו סוכמו תנאי החתונה בין שני הצדדים והפרתו איננה מצריכה גט, לעומת האירוסין, שהפרתם גוררת אחריה צורך בקבלת גט. בד בבד חכמים הוסיפו סנקציות כלכליות לשידוכין, כדי לחזק את כוחם. בשל החשש הכבד מהפרת השידוכין הוחלט שההורים של שני בני הזוג יתנו ערבויות כספיות. וכך מי שביטל את השידוכין, שילם קנס כספי גבוה. במיוחד גדול היה חששם של הורי הכלה. עד שהבת ממתינה לכניסתה לחופה ולבית בעלה, 'תפסו' נערות אחרות חתנים. הפרת ההסכם עם בתם לא זו בלבד שגרמה לה לאבד זמן יקר לשווא, אלא אף הטילה בה פגם וחותם שלילי

5 ראה אתר ויקישיביה, תחת השם "חובל".

6 ראה בן ציון שרשבסקי דיני משפחה (מהדורה רביעית. 1993) 13-14.

7 ראה פירוש רבי יהושע ולק כ"ץ, סמ"ע, חושן משפט, סימן רמג, ס"ק יב, על הגהת הרמ"א, חושן משפט, סימן רמג, סעיף ז.

8 ראה א' גרוסמן, חסידות ומורדות, מהדורה שנייה מתוקנת (ירושלים, תשס"ג), עמ' 88-90.

כלשהו, שהרי השידוכין עמה בוטלו. זאת ועוד, הביטול עורר לעתים קרובות שמועות ודברי רכילות".

אולם, מספר מסוים מהמתחייבים בהסכם השידוכין ניסו להתנער מחובתם לשלם קנס לאחר שהפרו את ההסכם בטענה שההתחייבות לשלם את הקנס פגומה בפגם המכונה "אסמכתא", שהיא התחייבות שמקבל אדם כלפי חברו, אך יש ספק אם אמנם תתקיים בעתיד, והכלל ההלכתי לגבי אסמכתא הוא "אסמכתא לא קניא"⁹ התחייבות זו תלויה בתנאי ידוע, שאולי רק יתקיים בעתיד. מכך, המתחייב באסמכתא מקווה שתנאי זה, העתיד ליצור את חיובו, אולי לא יתקיים בעתיד, ולפיכך קיים פגם בגמירות דעתו.¹⁰

לאור גישה זו, ביקשו כמה מבני הזוג שהתחייבו לשלם קנס אם יפרו את הבטחת הנישואין שלהם להתנער מהתחייבותם – בעקבות פגם האסמכתא.

כדי לפתור את בעיית האסמכתא, בספרד של ימי-הביניים, נהגו לצרף להסכם השידוכין שני שטרות לסעיף הממוני שנועדו לרפא את פגם האסמכתא: בשטר הראשון, התחייבה משפחת החתן לשלם למשפחת הכלה סכום מסוים בכל מקרה. בשטר השני, משפחת הכלה מחלה למשפחת החתן על התחייבות זו, אם נשא את כלתו במועד שנקבע בהסכם.¹¹

רש"י (שחי בארצות אשכנז, בגרמניה במאה ה-11) מתנגד בכל תוקף להתנערות

9 ראה בבא מציעא סו ע"ב, ע"א; והרמב"ם, הלכות מכירה י"א, ב
10 ראה בהרחבה "אסמכתא", אנציקלופדיה תלמודית, ב (תשט"ז), עמ' קח.
11 ראה שולחן ערוך, אבן העזר, סימן נ, סעיף ו; חושן משפט, סימן רז, סעיף טז; "אסמכתא".

מתשלום הפיצוי בגלל פגם האסמכתא כשהתייחס לנושא, ושקבע שאדם חייב לשלם את הסעיף הממוני במקרה של הפרת הבטחת נישואין ואיננו יכול להתחמק ממנה דרך פגם האסמכתא, שהוא אינו יכול להתקבל, מהנימוק הבא: בנסיבות אלה, מדובר ב"שידוכי אישה, שהנהיגו הראשונים כן שלא לבייש את בנות ישראל, ויש מן הדין לקונסו ממון וברידוי הגוף".¹²

והוסיף רבי יהושע ולק כ"ץ (פולין, המאה הט"ז): "שהבושה [=של האישה שהבטחה לשאתה לאישה הופרה] כל כך דבר גדול, שכדאי הוא להפסידו עבור [=זה] כל כך ויותר מזה".¹³

מכאן אנחנו מבינים שחובה לשלם את ההתניה של הסכם הנישואין במקרה של הפרת הנישואין בגלל גודל הבושה העצומה כמו שנאמר "המלבין פני חברו ברבים, הריהו כשופך דמים".¹⁴

במקרה זה ניתן להשתמש במשמעותה של המילה דמים בלשון חכמים, 'כסף'. מכאן אמרו: כל המלבין פני חברו ברבים, כשהוא מבטל את הסכם השידוכין שכרת עמו, הריהו "שופך דמים" ועליו לשלם את דמי הקנס הקצוב שנקבע מראש בהסכם השידוכין. במידת החסד שנהגה רחל באחותה לאה בזמן שהייתה היא עצמה אמורה להינשא לו, גמל בורא עולם חסד עם בניה. אף המתקשרים זה עם זה בהסכם שידוכין צריכים להשתדל לנהוג כלפי הזולת במידת החסד ולהתרחק תכלית הריחוק מכל פעולה שתגרום למשודך או למשודכת בושת פנים.

של האישה ולא רק בגלל הוספת הסעיף הממוני עצמו ולכן פגם האסמכתא לא תקף כאן ובן הזוג לא יכול להתחמק מתשלום הפיצוי.

12 ראה תשובות חכמי צרפת ולותיר (וינה, תרמ"א), סימן כז.

13 ראה סמ"ע, חושן משפט, סימן רז, ס"ק מז.

14 ראה בבא מציעא נח ע"א.

הפרת חובת נישואין במשפט הישראלי

עילת הפרת הבטחת נישואין מוכרת על ידי הפסיקה הישראלית. עילה זו מקורה בדיני החוזים האנגליים, ועם חקיקת חוק החוזים הישראלי, מכירה הפסיקה בעילה מכוח חוק זה. מדובר בעילת תביעה חוזית, אשר להבדיל מתביעת נזיקין בגין תרמית או מצג שווא, לפיה יינתן פיצוי גם בהעדר כוונה לרמות מצד המבטיח. על הפרה של הבטחת נישואין ניתן לתבוע פיצויים כבכל הפרת חוזה אחר, בשל הסתמכות של הצד המובטח, נזקים כספיים שנגרמו ועגמת נפש. סעיף 1 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953 קובע לאמור:

"ענייני נישואין וגירושין של יהודים בישראל... יהיו בשיפוטם הייחודי של בתי דין רבניים" - בתי המשפט בישראל קבעו זה מכבר שהפרת הבטחת נישואין אינה כלולה בין שאר "ענייני נישואין", מכיוון שהבטחת הנישואין נכרתת בשעה שעדיין לא באו בני הזוג בברית הנישואין, ועדיין ההבטחה אינה מקנה להם מעמד של נשואים או זכויות כלשהן המוקנות למתקשרים בקשר של נישואין לאחר נישואיהם. מכאן אנו מבינים שסמכות השיפוט בסוגיה זו אינה מסורה בידי בית הדין הדתי של הצדדים הנוגעים בדבר.

הדין שחל בסוגיה זו אינו דין דתי, ובית המשפט פוסק בסוגיה זו לאור עקרונות המשפט האזרחי¹⁵. על מנת להכניס את חובת הנישואין לתחום דיני החוזים, יש להוכיח כי התקיימו יחסים חוזיים בהתאם למתואר בסעיף 2 לחוק החוזים, כלומר שהצדדים התכוונו ליצור ביניהם יחס משפטי מחייב. יש צורך בהצעה מסוימת ובגמירות דעת של המציע, וכן בקיבול ההצעה כדי שאפשר יהיה לכרות חוזה. מכיוון שהבטחת נישואין מצויה בתחום האינטימי-רגשי, הרי שעצם ההבטחה קשה להוכחה. לפיכך, ייבחן בית המשפט את הנסיבות של כל מקרה ומקרה לגופו, וישקול את הראיות החיצוניות המובאות לפניו. דוגמאות לראיות אפשריות יהיו: הוכחת טקס אירוסין שהתקיים, יידוע משפחה וחברים בדבר הצעת הנישואין, בירור באולמי חתונות, משלוח הזמנות לאורחים וכו'.

הכלל בפסיקה הוא שעל הפרת הבטחת נישואין הפיצוי צריך להיות צנוע ביותר. חישוב הפיצוי ייערך בהתאם לנזק שאירע במקרה הספציפי, ולא בהתאם למצבו של הניזוק לו קוימה הבטחת הנישואין.

יחד עם זאת, יש לזכור כי חוזה הנישואין הינו חוזה מיוחד במינו, על כן סעד האכיפה

15 י' ש' קפלן, הפרת הבטחת נישואין במשפט הישראלי, גיליונות פרשת השבוע של משרד המשפטים, מס' 186

המקובל בדיני החוזים הרגילים לעולם לא יינתן במקרה של הפרת הבטחת נישואין.

מכאן כי הסעד האפשרי היחידי הוא סעד של פיצויים.¹⁶

בגלל שבמשפט הישראלי הסכם הנישואין הוא חוזה לכן יש מס' סעיפים לחוק

המצדיקות ביטול הסכם נישואין:

הטעיה של אחד מהצדדים את הצד השני או של קרוב של אחד מהצדדים את הצד

השני בקשר להסכם או לסעיפים בהסכם¹⁷, טעות מהותית שנודעה לאחר ביצוע

ההסכם ואשר הצד שנודעה לו הטעות בטוח כי לא היה מבצע את ההסכם לו ידע על

הטעות לפני ביצוע ההסכם¹⁸ וכפייה של אחד הצדדים את הצד השני להינשא עימו

כדי לנצל את הצד השני¹⁹.

בתי המשפט החילו על הפרת הבטחת נישואין את העקרונות החלים בכל תביעה

נזיקית, בעילת התרמית²⁰ או בכל תביעה המושתתת על דיני החוזים²¹. אכן, יש

מלומדים הסבורים שמבחינת המדיניות המשפטית הרצויה, ניתן לחלוק על הדעה

הרואה בהבטחת נישואין חוזה²². ואולם הפסיקה בישראל דבקה בדעה שהבטחת

נישואין יוצרת חוזה תקף, שהפרתו בלא צידוק גוררת בעקבותיה זכות תביעה של

הצד הנפגע לפיצוי בגין כל הנזקים שנגרמו לו²³. הפיצוי ניתן בדרך כלל לאישה "על

האכזבה ובושת-הפנים שנגרמו לה"²⁴. הוא ניתן לה בגין כל נזק שנגרם לה, בין נזק

16 "הבטחת נישואין והפרתה", אתר "אישי", דליהו רונן ושות'.

17 ראה סעיף 15 לחוק החוזים (חלק כללי)

18 ראה סעיף 14א לחוק החוזים (חלק כללי)

19 ראה סעיף 17א לחוק החוזים (חלק כללי)

20 ראה למשל ע"א 386/74 פלוני נ' אלמונית פ"ד ל(1)383

21 ראה למשל ע"א 647/89 שיפברג נ' אבטליון, פ"ד מו(2)169.

22 ראה: פ' שיפמן, דיני המשפחה בישראל, א (ירושלים תשנ"ה), עמ' 198 - 205

23 ראה: פ' שיפמן, דיני המשפחה בישראל, א (ירושלים תשנ"ה), עמ' 196.

24 ע"א 116/75, 149/75 חאיק נ' ספיה, פ"ד לא(1)92.

כלכלי (כגון הוצאות שהוציאה עבור סעודה הקשורה בהבטחה שהופרה), בין נזק רגשי (כגון הבושה שנגרמה לה עקב הפרת ההבטחה)²⁵.

על מעמדה של הפרת הבטחת הנישואין כתב שופט בית המשפט העליון משה זילברג: " תביעה להפרת הבטחת נישואין היא ממין התביעות שאינן אהודות ביותר, בייחוד כאשר הן מוגשות על ידי גבר נגד אישה. תביעה כזאת יש בה, כמעט תמיד, משהו מן הדוחה, כי היא יוצאת מתוך ההנחה, כי הארוס או הארוסה חייבים היו להתחתן עם בן הזוג האחר, אך ורק בשל ההבטחה שניתנה, למרות מה שאין רגשות אהבה ביניהם. כבר הרומאים העתיקים ראו תביעה כזאת כנוגדת את המוסר הציבורי... אבל מה נעשה, והמשפט המקובל רואה תביעות אלו כתביעות חוזיות שוות ערך, ואחריו החרו החזיקו גם בתי המשפט שלנו. " ניתן להבין כי יש עניין שלילי בתביעות מהסוג הזה.

הנושא הפרת חובת נישואין הוא ייחודי בגלל שיש בו הרבה ספקות ואי וודאות וכמו כן רגיש בגלל שמדובר בבני זוג ולכן יש לנקוט בזהירות יתרה כפי שיוכח בפסקי הדין הבאים.

פסקי דין העוסקים בהפרת חובת נישואין

תמ"ש (ת"א) **413221/96 ב.א.מ נ' ב.א.** - תביעת פיצויים בשל הפרת הבטחת נישואין - התובעת והנתבע הכירו במהלך נישואיה של התובעת לבעלה והחלו לנהל מערכת יחסים. התובעת אם לשלושה ילדים. בהמשך התגרשה התובעת מבעלה,

25 ראה: פ' שיפמן, דיני המשפחה בישראל, א (ירושלים תשנ"ה), עמ' 196.

התגוררה עם הנתבע ולשניים נולדה בת. הנתבע הצהיר בכתב, עם לידת הבת, כי הוא אביה וכי הוא מתכוון להינשא לתובעת בנישואים אזרחיים בקפריסין. יחד עם זאת, כחודש וחצי לאחר לידת הבת עזב הנתבע את התובעת. התובעת הגישה תביעה לפיצויים בשל הפרת הבטחת נישואין בסך 300,000 ₪ בשל נזקים שלטענתה נגרמו לה. התובעת טוענת שהנתבע הבטיח להינשא לה עם גירושיה מבעלה מספר פעמים. הנתבע גורס שמעולם לא הבטיח לה נישואין וכי ההצהרה שהצהיר בכתב ניתנה רק משיקולי טובת הילדה בעתיד וכי לא ראה בכך משום הבטחת נישואין לתובעת.

כב' השופטת פלאוט מבית המשפט לענייני משפחה ברמת-גן פסקה כי: הנטל להוכחת הבטחת נישואין רובץ על הטוען להסכם. עליו להוכיח קיומו של הסכם וכן את תנאיו על ידי ראיות נסיבתיות. בשיטת המשפט הישראלי הבטחת נישואין כמוה כהסכם מחייב. יש כמובן להוכיח לשם כך שההתחייבות התבצעה מתוך כוונה ליצור יחסים משפטיים מחייבים ושאצל הצד שניתנה לו ההבטחה נוצרה הסתמכות. מכיוון שמדובר בנושא אינטימי, יש לנקוט במשנה זהירות ולבחון היטב את נסיבות המקרה כולן, שכן לא כל הבעת כוונה, רצון או ציפייה עולות לכדי חוזה מחייב. נטל השכנוע המוטל על כתפי התובעת הוא נטל כבד המורכב מרף הוכחה גבוה וממשקל הוכחות מיוחד.

כבר נקבע בפסיקה בעבר כי העובדה שאחד מהצדדים היה נשוי בזמן שניתנה לו הבטחת הנישואין – אינה מעלה ואינה מורידה, כלומר, הבטחת נישואין יכולה להינתן גם בשעה שאחד מהצדדים עודנו נשוי.

ההצהרה בכתב של הנתבע יכולה להתפרש כהצעת נישואין שהציעה התובעת לנתבע כמו גם הצעת נישואין שהציע הנתבע לתובעת, ובמקרה זה יש לקבל את גרסת הנתבע, שלא היתה בהצהרתו זו כוונה להבטיח לתובעת כי יינשא לה.

התובעת לא הוכיחה כי הצעת הנישואין היתה ספציפית ולא קמה ביניהם מעולם מחוייבות ממשית לקשר קבוע.

יתרה מזאת, התובעת השתהתה זמן רב בהגשת התביעה, ותביעה מסוג זה מצופה שתוגש בסמוך למועד הפרת הבטחת הנישואין הנטענת.

על כן, התובעת לא עמדה בנטל השכנוע המוטל עליה ודין התביעה להידחות.

פסק דין נוסף בעניין:

ע"א 416/91 יצחק ממון נ' רחל טריקי, פ"ד מז (2) 652 - המערער הבטיח למשיבה לשאתה לאישה. השניים נרשמו לנישואין במועצה הדתית, הזמינו אולם וכיבוד ושלחו הזמנות לצורך עריכת הנישואין. מספר ימים לפני המועד שנקבע לנישואיהם שלח המערער למשיבה הסכם יחסי ממון, שעליו נתבקשה לחתום. המשיבה סירבה לחתום על ההסכם, והמערער הודיע לה טלפונית, כי אם לא תחתום על ההסכם לא יינשא לה. המשיבה, שהייתה בהריון, הזדעזעה מקריאת ההסכם והפילה את עובריה בהפלה טבעית. המערער לא הגיע לאולם השמחות, ולאחר המתנה התפזרו הקרואים לבתיהם.

תביעת המשיבה בגין הפרת הבטחת נישואין נתקבלה בבית המשפט המחוזי ונקבע כי המערער חייב לתובעת פיצויים. על כך הוגש הערעור. שתוגש בסמוך למועד הפרת הבטחת הנישואין הנטענת.

על כן, התובעת לא עמדה בנטל השכנוע המוטל עליה ודין התביעה להידחות.

כב' הנשיא שמגר, כתוארו דאז, כב' השופט ג' ברך וכב' השופט ת' אור דחו את הערעור (כמפורט בפסק דינו של כב' הנשיא שמגר):

טענה, לפיה הבטחת הנישואין הופרה מכיוון שהמשיבה סירבה לחתום על הסכם יחסי ממון, יש לבדוק במישור של פירוש תנאי החוזה, דהיינו, השאלות שיש לשאול הן, האם בהסכם שבין המערער והמשיבה היה תנאי שחייב את המשיבה לחתום על הסכם יחסי ממון, והאם בסירובה לחתום על הסכם זה היא הפרה את החוזה ובכך הקנתה למערער זכות לבטלו, לפי סעיף 7 לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה). בית המשפט המחוזי קבע מפורשות, כי המערער לא התנה את הנישואין בחתימת המשיבה על הסכם הממון. בעמדה זו מחזיק גם בית המשפט העליון, משמע - אין בסירוב לחתום על ההסכם הפרה של תנאי מתנאי ההסכמה לנישואין. לחילופין טוען המערער כי יש להפחית את סכום הפיצויים לשקל חדש אחד, וזאת לאור אי-מוסריותה של המשיבה. בית המשפט הנכבד לא קיבל טענה זו, בשל היותה טענה בלתי הגונה ומפלה.

כאמור, הערעור נדחה.

השוואה בין המשפט העברי למשפט הישראלי לגבי הפרת חובת נישואין

כפי שראינו, בין המשפט עברי והמשפט הישראלי ישנן הסכמות אך גם הבדלים בעניינים מסוימים בנושא הפרת חובת נישואין.

בראש ובראשונה, שני סוגי המשפט מסכימים שיש משקל לחובת נישואין, ואין להקל בה כלל, כיוון שהעניין אינטימי ורגיש מאוד.

גם המשפט העברי וגם המשפט הישראלי מסכימים שחייבת להיות גמירות דעת בין הצדדים המתחייבים לעניין הבטחת הנישואין. (לכן, "הבטחת" נישואין שניתנה כאשר אחד הצדדים היה למשל בגילופין או בכל מצב אחר שמונע ממנו להיות במצב שקול ויציב- ההבטחה לא תהיה תקפה והמפר שלה לא יתחייב בשום עונש או קנס).

בעניין הפיצויים שנצרך לשלם אדם שהפר הבטחת נישואין, המשפט העברי והישראלי דומים וגם לגבי הסיבות לפיצויים שני סוגי המשפט חופפים מאוד.

המשפט העברי קובע כי ראשית יש לשלם סכום כסף מסוים שנקבע עוד בשעת הבטחת הנישואין למקרה שתופר על תשלום הוצאות שהיו למען הנישואין שהופרו. בנוסף במקרים רבים יש לשלם גם על הצער ועל הבושה שנגרמת לצד שהופרה הבטחתו בידי הצד השני (בעיקר כאשר החתן לעתיד הוא המפר).

בדומה לכך, במשפט הישראלי ישנם סכומים שונים של פיצויים שנקבעים ע"י בית המשפט בהתאם להיקף הנזקים שנגרמו, למשל:

הוצאות שהיו לצד הנפגע, כגון שכירת אולם אירועים ומתנות שניתנו לצד המפר, עוגמת נפש ופגיעה בכבוד הצד שהופרה הבטחתו, ואף פגיעה באפשרות של אחד הצדדים להינשא וללדת.

המשפט העברי, בשונה מהמשפט הישראלי, הקים סייגים ותקנות מסוימות שנועדו למנוע מצב של הפרת הבטחת נישואין בין בני זוג (למשל התחייבות כספית שמוסכמת להיות משולמת ע"י הצד המפר את ההבטחה) מה שלא כן במשפט בישראל, שלא הקים סייגים ותקנות דומות בשביל למנוע מצב כזה.

לבסוף, ניתן לראות את העניינים הדומים והשונים שבין המשפט העברי למשפט הישראלי בעניין הפרת הבטחת נישואין. אנו רואים, שישנן מוסכמות רבות בעניינים רבים בין המשפט העברי למשפט הישראלי בנוגע להפרת חובת נישואין, וניתן לראות בבירור כי רבות מהסברות אשר נהוגות במשפט הישראלי בעניין זה, מקורן במשפט העברי. לסיום, בנושא זה במיוחד ניתן לראות את הקשר החשוב שבין המשפט העברי למשפט הישראלי המתבטא במערכת המשפט בישראל.

סיכום

המשפט העברי מכיר בתוקפו של הסכם נישואין כשהוא מלווה בהתניה לפיצויים מוסכמים מראש במקרה של הפרה, ומקנה לו חשיבות גדולה ונוהג בו במשנה זהירות. המשפט העברי הצליח לתקן את הפגמים שנמצאו בהסכם זה - הפגם

בגמירות דעתם של המתחייבים ופגם האסמכתא בעזרתם של הוספות, הסברים ועקרונות שונים.

בעקבות הדיון המשפטי וההלכתי בסוגיה זו, ראינו את כוחו הרב של האיסור "שלא לבייש" את הזולת (להסביר את גודל הבושה שנגרמת לאחד מבני הזוג כאשר הפירו את הנישואין שלו, במיוחד לגבי האישה). שנאמר "המלבין פני חברו ברבים, הריהו כשופך דמים".²⁶

במשפט הישראלי ראינו שהמשפט מגדיר את הסכם הנישואין כחוזה מכיוון שבני הזוג אינם נשואים, ועל מנת לכרות חוזה זה נצרכת גמירות דעת של המציע ושל הניצע על מנת שיכנס לתוקף, המשפט הישראלי מתייחס ברצינות גדולה להסכם הנישואין בגלל מורכבותו ורגישותו הגדולה ואין להקל בו ראש. עקב כך, מצריך המשפט הישראלי מהתובע רף הוכחה גבוה במקרה של הפרה ע"י ראיות שיוכיחו שנכרת הסכם על מנת לזכות במשפט, כפי שראינו בפסקי הדין. אם יזכה בדין יפוצה התובע בהתאם לנזק הכלכלי והרגשי.

בנוסף, כיוון שהחוזה הוא בין בני זוג שטרם התחתנו, וכמובן שלכל זוג יש מערכת יחסים שונה מכך יש אי וודאות לגבי הבטחת הנישואים עצמה - מתי ההבטחה הופכת להסכם, מה נחשבת הבטחה ואיך ניתן לאכוף אותה אם בכלל - העניינים האלה ועוד רבים גורמים להבטחת הנישואין להיות נושא מורכב, בעייתי וייחודי ולכן פסקי הדין בנושא הם מגוונים ושונים.

זאת ועוד, יש נקודות דמיון בין המשפט העברי למשפט הישראלי בנושא "הפרת חובת נישואים", בנושאים של גמירות הדעת בעת ההבטחה, פיצויים וסיבותיהם כאשר ההסכם מופר. לעומת זאת במשפט העברי ראינו שיש סייגים ותקנות שנועדו למנוע

26 ראה בבא מציעא נח ע"א

מצב של הפרת הבטחת נישואין בין בני זוג בניגוד למשפט הישראלי שבו אין.
ראינו שהמשפט העברי משמש כמקור וסיוע למשפט הישראלי במקומות מסוימים
בנושא "הפרת חובת נישואים" ויש קשר ביניהם.

רשימה ביבליוגרפית

חקיקה

חוק שיפוט בתי הדין הרבניים, תשי"ג - 1953.

חוק החוזים (חלק כללי) תשל"ג – 1973.

פסיקה

ע"א 416/91 יצחק ממנן נ' רחל טריקי, פ"ד מז (2) 652

תמ"ש (ת"א) 413221/96 ב.א.מ נ' ב.א

ע"א 386/74 פלוני נ' אלמונית פ"ד ל(1)383

ע"א 647/89 שיפברג נ' אבטליון, פ"ד מו(2)169

ע"א 116/75, 149/75 חאיק נ' ספיה, פ"ד לא(1)92.

ספרות המחקר

ספרים

א' גרוסמן, "חסידות ומורדות", תשס"ג.

א' גרוסמן, "חכמי אשכנז הראשונים" תשמ"א.

א' ורהפטיג, "התחייבות- תוקפה אופייה וסוגיה".

ש' פרידמן, "הנאה וקניינים בתלמוד", תשל"ב

י"ש קפלן, "אי כפיפותו של הציבור למגבלות המשפט ההפרטי במשפט

הציבורי", תשנ"ה.

פ' שיפמן, "דיני המשפחה בישראל"

ב' שרשבסקי, דיני משפחה, תשנ"ג

מאמרים

דליהו רונן ושות' עו"ד, אתר "אישי", "הבטחת נישואין והפרתה".

י' ש' קפלן, הפרת הבטחת נישואין במשפט הישראלי, גיליונות פרשת השבוע של
משרד המשפטים, מס' 186

אתר ויקישביה תחת השם "חובל"

משפט עברי

מקרא

בראשית, ויצא כ"ט.

ספרות הפסיקה

חושן משפט, סימן רמ"ג

שולחן ערוך, אבן העזר.

ספרות השו"ת

שו"ת חת"ם סופר, חלק ד', אבן העזר.

שו"ת הרא"ש, כלל ל"ד, סימן א'.

תשובות חכמי צרפת ולותיר, סימן כ"ז.